

GURBANOV, Fuzuli (2014). "Fuzuli'nin İlahi Aşk Felsefesi". *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*. 26-28 Mayıs 2014. 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir
(<http://bilgelerzirvesi.org/bildiri/pdf/profdr-fuzuli-gurbanov.pdf>), ss.89-93

Fuzuli GURBANOV*

FUZULİ'NİN İLAHİ AŞK FELSEFESİ

Fuzûlî sadece Doğu'nun büyük şairi değildir. XVI yüzyılın iletişim reallıklarının verdiği imkânlar çerçevesinde, yeterince popüler olabilmisti. M.Fuzuliden genellikle şiirsel tefekkür sahibi gibi konuşuyorlar. Burada büyük gerçek vardır. Fakat onun şiirinin "bir yüzü" felsefi düşünce "sahillerine bakıyor". Dolayısıyla Fuzuli şiiri dünya şiirsel tefekkürü için orijinal olaydır. Onu mistik adlandırmak yarım gerçektir. Burada Mistika daha çok Doğu şiirsel tefekkürünün evrensel gerçekleri ifade etmek biçimi olarak görünür. Açık diyelim: Fuzuli yaratılışın tüm seviyelerine ait ettiği nesneleri döneminin daha çok anlaşılır şiirsel dilinde Mecazları geniş kullanarak ifade etmeye çalışmıştır .

Bunlar kesinlikle onun yaratıcılığının şairlik "mayası" nın arka plana atılması anlamına gelmemelidir. Aksine , Fuzuli'ye felsefe gözü ile bakarsan , onun şiiri ile dünya çapında yeri olan felsefi düşünme arasında Türk bilinci ve maneviyatına özgü olan uyumu ve tezatları görebilirsin. Bu bağlılıkta şairin yaratıcılığında İlahi Aşk kavramı özel bir yer tutmaktadır. Onun felsefi düşüncelerinin merkezinde duran İlahi Aşk sanatsal yaratıcılığının füsunkarlığı ile çekiminin kaynağıdır. Araştırmacılar M.Fuzulinin İlahi Aşk kavramını sanatsal açıdan geniş analiz etmişlerdir (bk. örn., 1 ve 2). Felsefi olarak ise bizi ilgilendiren bu anlayışın Fuzuli bakış açısının ontolojisinde tuttuğu yer ve oynadığı roldür. Sorunun bu tarafı önemlidir. Çünkü bununla M. Fuzulinin ve aynı zamanda, XVI yüzyıl Türk felsefi düşüncesinin bir takım özelliğine ışık düşürmek mümkündür .

Aşk , genellikle , Doğu bilinci ve yaşam tarzının özel öznetiliği. Onun mitolojik, sanatsal ve felsefi tefekkürde ayrıca karakterleri mevcuttur. Tarihsel bu karakterlerin şekli ve içeriği değişebilir. Ancak hiçbir zaman birey ve toplumun hayatında oynadığı

* Prof. Dr. AMEA.

rol değişmemiştir. Aksine, doğulu şair ve filozoflar aşkın dünyanın temelinde durduğunu ve onun değerini teşkil ettiğini söylemişlerdir. Mesala, Nizami XII yüzyılda yazıyordu :

Aşkdır mihrabı yüce göklerin,
Aşksız ey dünya nedir deyerin ?

Aynı fikirlere diyer değerli Türk ve Müslüman düşünürlerin yaratıcılığında rastlaya biliriz. Tarihi açıdan bakıldıkda Aşk kavramının Türk bedii ve felsefi bilinci için bir gelenek olduğunu ve K. Yunq anlamında "değişmez kod" haine geldiğini söyleye biliyoruz. Yani Türk için Aşk insan hayatının temelidir. Dünyevi faaliyetlerin yönelticisidir. İnsan kimliğinin gelişmesinin (ahlaki değerler , manevi cahillik veya olgunluk) esas motifi. Ancak burada bir makama vurgu yapmaya gerek görüyoruz. Sorunun mahiyeti "Aşk" ın Türk ve müsekman bilincinde hanki içerik kesp etmesinde. Burada ilk olarak Aşkı şehvetten, hayvani algılardan ve cinsel arzulardan qaynaklanan fenomen olarak kabul etmeyin imkânsız olduğunu anlamak gerekir. Onu geniş sakral düzlemde derk etmek zorunluluktur. Aksi halde Aşk kavramının tüm bedii ve felsefi özelliği kayıp olur. Türk hayat tarzında onun gerçek yerini kanıtlamak imkânsız hale gelir.

Çağdaş ilmi ve felsefi terminoloji ile ifade etsek, Ask Türk bilincinde ve hayat tarzında öyle evrensel ve sakral anlayışdır ki, yaratılışın "substansiyasıdır". Bu maynada mistik değıl. Bir mukayise bu bağıllıkda yerine düşerdi.

Çağdaş ilmde autopoyezis denilen bir bilimsel teori vardır. Onun fikir babaları Şilili âlimler U. Maturana ve F. Vareladır (3). Onlar canlı sistemlerin varoluşu ve gelişmesi sürecini incelemişler. Çeşitli sistemler arasında ilişkiler farklı olabiliyor - yakınlaşma, uzaklaşma, düşmanlık, rakabet ve s. Gelişme sadece cazibe, yakınlaşma, birbiri ile uzlaşma halinde kullanılabilir. Bunun temelinde ise evrensel birleşdirci güç durmalıdır. Şili bilim adamları araştırmanın sonu olarak onlar böyle bir gücün SEVGİ olduğu kanaetine gelmişler. Bu, gerçek olarak Şark bedii ve felsefi düşüncelerinde ontolojik anlamda işlenen AŞK kavramına eş anlamlıdır. Sadece çağdaş bilimsel terminolojide ve mantiki alqoritmada ifade edilmiştir.

Diğer interesal fikir Erix Fromun "Sevmek mehareti" adlı meşhur eserinde yer almıştır (4). Orada müellif vurgular, asl sevgi

aşıklerin bir - birilerinin varoluşunu sevdiğinde göre bilmesinden kaynaklanır. Fuzuli bunu bir kaç yüzyıl önce böyle ifade etmişti :

Canı kim cananı için severse, cananın sever,
Canan'ın kim canı için severse, canın sever

Fuzuli sevgiyi iki kişinin duygu ve fiziksel sınırlarına sığmayan, bütövlükde varoluşun temel şartlarında mevcut olan bir fenomen olarak görüyor. Aksi halde "can" ve "cananın" birinin öbürlerinde var olması mümkün değildir. Onların her ikisi için ortak olan varoluş evrensel tabiata sahiptir. E. From da mehz bu anlamda sevgiyi derk etmeye çalışmıştır. Ne yazık ki, bu konuda Fuzuli'nin ismini çekmemiştir.

Batı felsefi -bilimsel fikrinden seçtiğimiz Yukarıdaki iki örnek sevgi kavramının zengin anlam çalarlarına sahip olduğunu gösterir. Aynı zamanda, bu açıdan Fuzuli'nin bedii ve felsefi düşüncelerinde bitkin bir fikir var olmasına şüphe yoktur. Onda Fuzuli'nin felsefi görüşlerinde İlâhi Aşk meselesinin sadece bedii boyutuna danışmak doğru değildir. Bu anlayış Fuzuli yaratıcılığında ontoloji ve epistemoloji boyutu olan mehfumdur.

Şairin "Matlul-İtikad" felsefi eserinde bunu açıkça görebiliriz (5). Fuzuli eserde bilimleri iki grupta tesnif ediyor. Birinci, teorik bilimler (örneğin, matematik). İkinci, pratik bilimler (örneğin, etik). Bunların her ikisi aynı kaynaktan kaynaklanıyor . Mecazi olarak bu, böyle ifade edilir: "Tanrı demiştir: "Ben gizli bir hazine idim ve istedim ki, beni tanısinlar, bilsinler; buna göre mahlukatı yarattım" (5). Yani tüm bilgiler Tanrı'dan kaynaklanıyor. Dolayısıyla bilimlerin iki gruba bölünmesi kesin deyl. Bu kapsamda sevgi ile ahlak vahdetteler. Onların biri diğerini tamamlar. İlâhi Aşkla insan ahlakı Fuzuli felsefesinde böyle alakada olurlar. İnsan etik değerleri İlâhi Aşkın mahiyeti ile sık bağılırlar. Bu makam Fuzuli felsefesinde İlâhi Aşkın sosyal boyutunu Açıkca ortaya koyur. Ahlak segvinin tezahür biçimlerinden biri olarak kabullene biler. Meselenin bu tarafı çağdaş toplumlar için oldukça önemlidir. Acaba, insan ahlakının zayıflamasının temelinde birey ve toplumsal düzeylerde sevginin azalması dayanmırmı? Öylese, din ve felsefenin vahdeti konusunu gündeme daha güncel şekilde taşımak gerekliliği yok mudur? Bu işte türk felsefi ve bedii geleneğinden geniş yararlanmakda büyük fayda görmekdeyiz .

Çağdaş dünyanın karşılaştığı sorunlar ışığında Fuzuli'nin İlahi Aşk kavramının sosyal boyutu , hayat tarzı ile sık bağlantısı çok güncel görünüyor. Şimdi insanlar sevgiden kaçıyorlar. Sevgisizlik samimi ilişkilerin coşkulu tezahürü fonunda daha vahim görünüyor. Zahirî fiziksel özelliklere ağırlık veren, P. Sorokinin tebirince desek "abartılı uygarlığın zevkini okşayan" bu tür bakışlar insanlığın geleceğini gölgeye düşürüyor. İnsanlarda umutsuzluk ve güvensizlik artıyor.

İlk bakışta bu durumun sevgiye ne ilgisi olduğu izlenimi yarana biler. Ancak Fuzuli gibi Türk düşünürlerinin fikirleri açıkça gösteriyor ki, dünya vehdetdedirse ve onun temelinde İlahi Aşk durursa, varoluşun her bir zerresini de yaşatan ve onları birleştiren odur. İnsan kalbinde İlahi Aşkın kasadlığı olursa, ne gelişme olur, ne de birlik. Sevgisizlik hem de h  yatsızlık demektir.

Fuzuli'nin İlahi Aşk kavramının bireyin hayatındaki yeri   niversal varoluşun yaranışındaki rolü ile m  eyyenleşir. Öyle ki, sevgili insan hem de dünyanın m  vcudluk koşullarına uygun yaşamış olur. Bir insan kalbi bütün dünyanın nabzıdır. K  nl  nde sevgisi olan insan hem de B  t  nd  r. Bu anlamda küresel mahiyete malikdir. Yani o , diğ  r insanlarla iletişimi, ilişkilerde uyum yaratması ve bu anlamda kültürler ve dinler arası diyaloga hazırdır. Batı felsefesinde A. Berksonun buna benzer görüşleri vardır. O, "dinamik moral" anlayışında sevgiye dünya ile B  t  nleşmek ve farklı kültürlere açık olmakla bir sırada yer veriyor. Sadece bu kaliteye sahip insanların gerçek anlamda   zg  r ve dünya ile B  t  nleşmek yeteneğ  ne sahip olmasını vurgular. A. Berksonun tebirince denilen "dinamik moral"ın temelinde insanı dünya ile birleştiren kuvvet -Fuzuli anlamında İlahi Aşk duruyor. O'dur ki , şair tesadüfen yazmırdı :

Aşk sevdasından ey Neseh, beni ben eyledin
Yok imiř aklın bana iyi nasihat vermedin.

  d  biyyat

1. Y.Qarayev. Tarix: Yaxından v   uzaqdan. B.: "Sabah", 1996, 710 s  h.
2. S.Zaman. Fuzuli (Yedi Ulum ozanlardan). Yařamı, Felsefesi ve Eserleri/
<http://www.sahkulu.com/Dosyalar/F1AF2C7D4BEEE575DED5D05EBA1F83B9.pdf>

3. Maturana H. R., Varela F. J. The tree of knowledge: The biological roots of human understanding. Boston: Shambhala Publications, 1987.
4. Э.Фромм. Искусство любить. М.: АСТ, 2007, 224 с.
5. Fuzuli. Matlau'l- İtikad Fi Marifati'l- Mabda'i Va'l- Maad. İstanbul, Yeni zamanlar yayınları, 2003, 82 s.